

Dnr Ju2025/00812
Till: Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia:
ju.L7@regeringskansliet.se

Svenska Röda Korsets yttrande över betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33)

Svenska Röda Korset har beretts tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet ”Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd” och vill med anledning av detta framföra följande.

Sammanfattning av Svenska Röda Korsets synpunkter

Svenska Röda Korset avstyrker utredningens förslag då vi anser att de inte bara hotar rättssäkerheten för enskilda individer utan också är ett steg mot en allvarlig urholkning av grundläggande demokratiska rättigheter.

Förslaget i korthet

Utredaren har getts i uppdrag att analysera och föreslå hur möjligheterna att vägra och återkalla uppehållstillstånd på grund av brott samt brister i levnadssättet, så kallad *vandel*, kan utökas. Utredningen ska också undersöka en utökning av möjligheterna att på grund av vandel avvisa vissa utlänningar, som saknar uppehållstillstånd. Vidare ska utredaren analysera och föreslå hur möjligheterna till återkallelse av uppehållstillstånd kan utvidgas även av andra skäl än vandel samt hur berörda myndigheter kan få ökad tillgång till information för att möjliggöra fler beslut enligt ovan.

I dagsläget beaktas levnadssätt och skötsamhet främst vid brottslighet, nu föreslås vandel bli en fristående grund för att neka eller återkalla uppehållstillstånd. Syftet är att möjliggöra avlägsnande ur Sverige av personer i fler fall än vad som går idag. Motsvarande rättsliga förutsättningar föreslås i princip gälla för att vägra en utlännings uppehållstillstånd såväl som att återkalla ett sådant tillstånd. Familjeband och etablering i Sverige ska fortsatt beaktas, men i mindre utsträckning än tidigare.

Svenska Röda Korsets utgångspunkter för yttrandet

Svenska Röda Korsets uppdrag är att förhindra och lindra mänskligt lidande, skydda liv och hälsa och att säkerställa respekt för varje människas värde. Inom ramen för det uppdraget arbetar vi bland annat för att internationell humanitär rätt, mänskliga rättigheter och humanitära värderingar och principer ska respekteras. Svenska Röda Korset har under lång tid varit en aktiv del av och nära följt den svenska migrations- och asylpolitiken likväl som utvecklingen på europeisk och global nivå. Vår verksamhet inom migrationsområdet är brett; arbetet är behovsbaserat och målgruppen är främst personer i behov av skydd och migranter i särskild utsatthet.

Förevarande utredning tar generellt sett inte sikte på asylrelaterade tillstånd och heller inte på de obligatoriska bestämmelserna om familjeåterförening. Svenska Röda Korsets uppgift är emellertid alltid att – oavsett vem det gäller och vilken juridisk status personen har – stå upp för rättssäkra processer, understryka skyddsaspekter och lyfta särskilt sårbara grupperns behov. Vi anser det därtill särskilt angeläget att kommentera utredningens förslag givet konsekvenserna för enskilda men framför allt då vi ser med stor oro på att demokratiska värden pressas tillbaka i takt med att polariseringen i samhället ökar, något som vi anser att utredningens förslag ytterligare bidrar till.

Svenska Röda Korsets synpunkter på utredningens förslag

Utredningen föreslår att ett grundläggande krav på vandel återinförs i utlänningslagen. Begreppet vandel ska definieras som att en utlänning ”lever på ett hederligt och skötsamt sätt”. Förutom brottslighet kan aktiviteter som tangerar brottslighet eller annan otillåten verksamhet vara en allvarlig brist i vandeln. Det kan också vara fråga om ett sådant beteende eller handlingssätt som samhället i övrigt motverkar, även om det inte nödvändigtvis är straffbelagt. Som exempel ges ovilja att betala skulder, missbruk av välfärdssystemet eller annan bristande regelefterlevnad. Det kan också vara fall där en person har samröre med eller deltar i kriminella nätverk eller våldsbejakande organisationer. Utredningen menar att sådana brister i vandeln, i likhet med brottslighet, kan ge uttryck för att en ”utlänning inte rättar sig efter svenska lagar och därmed grundläggande svenska värderingar och handlingssätt”. Även tvångsvård för missbruk som inte har gett avsedd effekt eller om en person vid flera tillfällen har blivit omhändertagen på grund av berusning, bör enligt utredningen kunna bedömas inom ramen för vandelsprövningen.

Svenska Röda Korset ser ett djupgående problem i vandelsbegreppets utformning. Det är rättsligt oprecist och lämnar ett stort tolkningsutrymme till rättstillämparen. Enligt utredningen bör begreppet vara flexibelt för att kunna tillämpas i takt med att samhället förändras, men ett rättssamhälle kräver tydliga spelregler. När så inte är fallet, skapas en situation där det blir omöjligt för individen att förstå vad lagen kräver och att förutse konsekvenserna av sina handlingar. En kärnprincip i rättsstaten – legalitetsprincipen – undermineras därmed. När det gäller återkallelse av uppehållstillstånd ska understrykas att beviljande av ett sådant tillstånd är ett gynnande förvaltningsbeslut. Det kräver därför synnerligen noggranna överväganden innan återkallas får ske. Det kan inte, som utredaren hänvisar till, vara rimligt att invänta vägledande praxis från Migrationsöverdomstolen för en mer precis tolkning av begreppet vandel. Att rättsläget i en så grundläggande fråga får klarhet först efter flera år, vilket är den

gångse tiden för rättspraxis i överrätt att bildas, är djupt oroande – inte minst eftersom konsekvenserna för enskilda kan bli mycket allvarliga.

Utredningen förslag riskerar dessutom bidra till att personer i socioekonomisk utsatthet eller med en missbruksproblematik drabbas oproportionerligt hårt, då betalningsanmärkningar eller en obehandlad beroendesjukdom i förlängningen kan tolkas som bristande vandel. Detta är en farlig utveckling, som förstärker ojämlikhet och skapar en form av rättsligt klassamhälle där vissa redan utsatta grupper systematiskt löper större risk att få sina rättigheter begränsade.

Svenska Röda Korset vill därefter särskilt uppmärksamma det förslag som rör yttrandefriheten – en av demokratins mest grundläggande och centrala pelare och en rättighet som skyddas av både svensk grundlag och internationella konventioner. En rättighet som gäller för ”var och en” – oavsett medborgarskap. Vi ser därför mycket allvarligt på att regeringen öppnar för att vissa yttranden – även sådana som inte är straffbara – ska kunna utgöra en grund för att neka eller återkalla ett uppehållstillstånd.

Enligt direktivet ska utredningen inom ramen för vad som ska anses utgöra ett hederligt levnadssätt analysera om det är möjligt och lämpligt att ”inkludera yttranden som allvarligt hotar grundläggande svenska demokratiska värden eller är systemhotande eller som kan hota den offentliga förvaltningens legitimitet”. Av betänkandet framgår förvisso att utredningen avvisar regeringens initiativ om att även icke brottsliga yttranden ska kunna leda till nekat eller återkallat uppehållstillstånd, men trots sitt principiella ställningstagande öppnar utredningen samtidigt upp för att sådana yttranden ändå ska kunna vägas in vid den samlade bedömningen inför ett beslut om uppehållstillstånd. Även vid överlämnandet av utredningen blev detta tydligt då det av presentationsmaterialet framgick att ”även yttranden som i ett sammanhang med vissa åtföljande konsekvenser bör kunna ses som ett sådant hot mot säkerheten som kan ha betydelse för att vägra en utlänning rätt att resa in eller vistas i Sverige”. Härvid

hänvisades återigen till den rättspraxis som med tiden kommer att utvecklas. Följaktligen kan konstateras att utrymmet för godtyckliga bedömningar blir betydande, vilket är ytterligare ett exempel på hur den rättsliga förutsägbarheten urholkas.

Det kan inte nog understrykas att den fria åsiktsbildningen utgör en av det svenska statsskickets grundvalar. Yttrandefriheten är inte bara en rättslig princip, utan också ett kännetecken för ett öppet och fritt samhälle som värnar rätten att tänka, tycka och uttrycka sig. Svenska Röda Korset vill med eftertryck varna för en utveckling där människor i praktiken börjar undvika att uttrycka åsikter, delta i demonstrationer eller använda sina grundläggande rättigheter i rädsla för att förlora sitt uppehållstillstånd eller nekas ett sådant. Yttrandefriheten gäller alla. Att börja ställa rättigheter i relation till födelseland eller juridisk status är ett mycket farligt steg mot en villkorad demokrati.

Samhället befinner sig i en tid av tilltagande polarisering, där rasism och främlingsfientlighet normaliserats i det offentliga samtalet. I denna kontext får varje lagstiftningsförslag som rör migration en symbolisk och praktisk tyngd som sträcker sig bortom juridiken. När förslag som förevarande betänkande läggs fram, där människor riskerar att förlora sin rätt att stanna i Sverige på vaga och godtyckliga grunder, förstärks samhällsbilden av ett ”vi och dom” samtidigt som förutsättningarna för inkludering och integration minskar. Att rättigheter urholkas för vissa grupper får effekter för hela samhället. När skyddet för människor i utsatta livssituationer försvagas, undergrävs den tillit och gemenskap som ett robust och resilient samhälle behöver byggas på. Utredningens förslag bidrar till ett klimat där misstänksamhet och kontroll riskerar att ersätta förtroende och inkludering. Svenska Röda Korset anser att förslagen inte bara hotar rättssäkerheten för enskilda individer – de bidrar också till att förskjuta rättsutvecklingen i en mer repressiv riktning där grundläggande demokratiska värden pressas tillbaka. Detta är alarmerande och kan leda till oöverblickbara effekter för den svenska rättsstaten och för vår demokrati. Att utredningen endast

i synnerligen begränsad omfattning har analyserat konsekvenserna för samhället i stort och för enskilda individer är därför högst anmärkningsvärt.

Svenska Röda Korset ser en farlig förflyttning mot ett samhällsklimat där det fria åsiktsutbytet hotas, där tystnad ersätter dialog. Erfarenheten visar att när ett rättssystem och dess verkningar blir mindre förutsägbart blir rädslan större – inte bara hos dem som omfattas direkt av lagstiftningen, utan i hela samhällsstrukturen. Vi måste därför värna om en rättsordning där den självklara utgångspunkten är att samma grundläggande fri- och rättigheter gäller för alla som befinner sig i Sverige – oavsett medborgarskap eller juridisk status.

SVENSKA RÖDA KORSET

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Ulrika Modéer".

Ulrika Modéer

Generalsekreterare